

Няколко американски истории и задължението да окажеш помощ

Силвия Цонева

Several American Stories and the Duty to Rescue

Silvia Tsoneva

Abstract: *The paper deals with the issue of tort liability for omissions in the case of the duty to rescue. The legal treatment of this question in the Anglo-American and Bulgarian laws is laid down in parallel. The approach of the two legal systems is compared and major problems of the liability for omissions are brought to light.*

Keywords: *tort liability for omissions, duty to rescue*

Настоящият доклад има за цел да постави на разглеждане въпроса за задължението за оказване на помощ и хипотезите, при които може да се стигне до налагане на отговорност за бездействие. Подходът към този въпрос е като се търси проекция на българското право спрямо позицията на англо-американското право относно деликтната отговорност за вреди, причинени при бездействие.

За очертаване на проблема ще използваме няколко американски истории.

Първата история е историята на 28-годишната Кити Дженевезе, която на 13 март 1964, около 3 часа сутринта се прибира от работа в Куинс, Ню Йорк. Паркира колата си. Вървейки към дома си, е нападната от непознат мъж, който я наръгва с нож. Започва да вика за помощ. Това плаши мъжа и той избягна от мястото на инцидента. Кити успява да се добере до входната врата на блока си, когато мъжът се връща. Писъците ѝ пронизват квартала и мъжът след кратка схватка отвлича жертвата си. Около 30 души стават свидетели на части от разигралата се сцена. Вдигат щорите, надникват през прозорците, но никой не се притичва на помощ, никой не се обажда в „Бърза помощ“, никой не извиква полиция.

Втората история е историята на Татяна Тарасов, която се превръща в знаковото дело *Tarasoff v. Regents of the University of California (1974)*. Татяна Тарасов е жертва на нещастно влюбен в нея състудент на име Подар. Подар ходел на консултации при психиатър и на една от срещите разкрил намеренията си да убие Татяна Тарасов. Подар бил задържан за кратко време от полицията по сигнал на психиатъра, но след това бил освободен. Подар престанал да ходи на консултации в болницата и два месеца по-късно реализирал плана си. Семейството на Татяна завело иск срещу болницата за това, че никой не я е предупредил за плановете на убицеца спрямо нея.

Трета история е историята на **Кевин Картър, който през 1994 г. печели наградата „Пулицър“ за снимка, публикувана в „Ню Йорк Таймс“**. Снимката е направена през 1993 г. в Судан. На нея е заснето изнемогнало от глад невръстно дете, което не може да се движи. В близост зад него стои лешояд, който чака жертвата си да издъхне. Фотографът изчаква известно време, за да направи по-хубава снимка на детето и лешояда, но не прави нищо, за да помогне на детето.

Четвъртата история е историята на Омар Матин, който през юни 2016 г. застреля близо 50 души в нощен клуб в Орландо, щата Флорида. Оказва се, че съпругата му е знаела за планираното от него зловещо нападение, но не предупредила полицията.

Всяка от тези истории има своите допълнителни нюанси и условности. Основният ракурс обаче и общ техен профил, който ни интересува, е длъжни ли са били от правна гледна точка тези лица да се намесят, да окажат помощ, да се притекат на помощ, да предупредят за опасността.

Специфична особеност за англо-американското деликтно право е правилото, че отговорност не се носи за бездействие. Тук ведната трябва да каже, че това правило касае преди всичко случаите на т.нар. чисто бездействие (*nonfeasance/pure omission*)¹.

Отговорност за бездействие по англо-американското право може да възникне, но само ако е налице някоя от следните хипотези - ответникът е създал опасността; ответникът е задължен да се грижи за пострадалия; ответникът е задължен да упражнява надзор върху лицето, което е увредило пострадалия; ответникът има контрол върху мястото, където се случва увреждането или по някакъв начин е поел отговорност за случващото се.

Обичайно това са хипотези, при които едно лице създава опасност, но не взема мерки да предотврати реализирането ѝ, а когато тя се осъществи не оказва помощ на пострадалия. Например, шофьор не натиска спирачки, за да намали скоростта, в резултат на което предизвиква катастрофа². Друга съществена група са случаите, при които между замесените лица съществува връзка, по силата на която едното трябва да се грижи за другото и съответно трябва да го предпази от увреждане или пък трябва да го контролира, за да предотврати то да не увреди трето лице. Такива са отношенията родител – дете, учител – ученик, работодател – работник, лекар – пациент, места за задържане – задържани лица, собственик на хотел/магазин – посетител/клиент.

Извън тези хипотези по правило отговорност за бездействие не се носи. Няма отговорност за този, който не се хвърли да спасява давещия се, независимо колко лесно би било това за него, освен ако не е длъжен да стори това, тъй като например е спасител на плаж³. Не носи отговорност лекарката, която видяла катастрофата на пътното платно, но продължила да кара по пътя си⁴.

Правилото важи както за бездействие да се помогне на друг в беда, така и за бездействие да се предотврати увреждане на едно лице от страна на трето. Така например, не носи отговорност този, който знае, че А ще убие Б, но не предупреди Б за грозящата го опасност⁵. Няма отговорност за А, който не казал нищо на Б, като го видял, че се запътва към опасна местност, където има разбойници⁶. Не носи отговорност и този, който видял друг надвесен над ръба на пропастта, но не извикал и не направил нищо да го спре⁷.

Обяснението на този странен за нас концептуален подход на англо-американското право по отношение на отговорността за бездействие следва да се търси в няколко направления.

От една страна, по своето призвание деликтното право трябва да брани статуквото и да се занимава с последиците от една нежелана промяна. Забраната да не се вреди другиму означава да не се влошава чуждото положение, но не и задължение да се

¹ Хипотезите на *nonfeasance* са различни от случаите когато едно лице пропуска да направи нещо при извършване на някаква дейност (*misfeasance*). Съществува и друг термин *malfeasance*, който е вариант на *misfeasance*, но се използва само за неправомерни действия на държавни и общински органи.

² Cees van Dam, *European Tort Law*, Second Edition, 2013, Oxford University Press, 246.

³ Elliott, C., Quinn, F. *Tort Law*, 2009, Pearson Longman, 59.

⁴ Murphy, J., Witting, C. *Street on Torts*, 13th Edition, Oxford University Press, 41.

⁵ Mullis, A., Oliphant, K. *Torts*, 4th ed., 2011, Palgrave Macmillan Law Masters, 77.

⁶ Пак там.

⁷ Пример, даден от Lord Keith по делото *Yuen Kun Yeu v. A-G of Hong Kong* 1988.

предприемат действия то да стане по-добре⁸. Без да се отрича, че не е морално да не се помогне на човек в беда, все пак от гл. т. на правото се приема, че няма отговорност за ненамеса и бездействие в тези случаи.

Обяснение на правилото може да се търси и в силно либералните възгледи, на които се крепи английското и американското общество. За тях свободата на избор е ценност, която се защитава до степен преследването на собственото благополучие да се зачита дори в някои случаи да се стига границата на егоцентризма. Смята се, че по този начин най-добре се осигурява свободата на човека да избира и решава какъв да бъде и какво да прави⁹. Според това разбиране е достатъчно човек да не създава проблеми на останалите и да не влошава тяхното положение. Да помага обаче на останалите е нещо различно, нещо повече.

Тук може би трябва да кажем, че в англо-американското право задължението за грижа се преценява спрямо мярката на разумния човек, която кореспондира с тази на добрия стопанин в българското право. Профилът на т.нар. разумен човек не разкрива образ на светец. От него не се изисква безупречно, а разумно поведение. Този човек не е обладан от страхове и не се озърта постоянно в притеснение, че може без да иска да причини някому зло. Той не е обременен от прекомерна, сковала действия му тревога, че може да се случи нещо лошо. Разумният човек не съвпада и с образа на добрия човек, добряка, спасителят притекъл се на помощ на всеки изпаднал в нужда. Правото зачита личните интереси на разумния човек и приема той да бъде воден в действията си от тях. Достатъчно е просто да не е „прекален егоист“¹⁰.

От друга страна, чисто психологически, действието се възприема като по-укоримо поведение от бездействието, дори крайният резултат от двете да е един и същ. Изтъква се, че колкото повече хора са присъствали на инцидента, толкова по-слаба и по-бавна обичайно е намесата им за оказване на помощ. Смята се, че причината за това явление не е в морала и личностните качества на хората, а в самата ситуация, която провокира и предразполага към такава по-бавна и несигурна реакция¹¹. Като поведенчески стандарт, хората по правило гледат и очакват реакцията на другите, за да преценят дали има нужда и дали е редно да се намесят¹². Всеки в някаква степен разчита, че друг ще се намеси и това води до размиване на отговорността. В случая на Кити Дженовезе хората, които се събудили от виковете ѝ във фаталната нощ и наскочили по прозорците мислели, че някой друг ще се притече на помощ, че някой друг ще се обади за помощ, че не е тяхна работа да се намесват. Този случай става причина да започне да се говори за ефекта на страничния наблюдател (*bystander effect*). Той се определя като социално-психологически феномен, отнасящ се до хора, наблюдаващи безучастно насилие върху човек, без да се включат или да притекат на помощ¹³. Според него вероятността на безучастие е пряко пропорционална на броя наблюдаващи или с други думи – колкото повече са наблюдателите, толкова по-малко вероятно е някой от тях да се притече на помощ.

⁸ **Diamond, J.L., Levine, L.C., Bernstein, A.** Understanding Torts, 4th edition, 108; **Mullis, A., Oliphant, K.** Torts, Цит. съч., 77. По този въпрос като препоръчителна литература се посочват автори като Francis H. Bohlen, Richard A. Epstein.

⁹ Smith and Burns цитирани от **Mullis, A., Oliphant, K.** Torts, Цит. съч., 77.

¹⁰ **Howarth, D.** Many Duties of Care - Or a Duty of Care? Notes from the Underground, Oxford Journal of Legal Studies, 2006, Vol. 26; Issue 3, 459.

¹¹ **Robbennolt J.K., Hans, V.P.** The Psychology of Tort Law, NYU, 2016, 88.

¹² Пак там.

¹³ Ефект на страничния наблюдател, *Уикипедия, Свободната енциклопедия*, 13.01.2016, https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB (Достъп на 14.08.2017).

Правилото за неотговорност при бездействие се свързва и с т.нар. «лош самарянин». По английското дело *Home Office v Dorset Yacht* Лорд Диплок се връща към историята на добрия самарянин, при която един самарянин помогнал на изпаднал в беда човек на пътя. Преди това юдейски свещеник и левит подминали човека без да му окажат никаква помощ. В крайна сметка Лорд Диплок заключава, че свещеникът и левитът няма да носят отговорност по английското право. Защо, казва той, да нарочим именно свещеника и левита когато и други са минали по този път, видяли са страдащия и са го подминали?¹⁴ Ако Библията въздига добрия самарянин в пример за подражание, правото оневинява лошия самарянин и го освобождава от отговорност.

В допълнение към горните съображения, свързани с неохотата на англо-американското право да признае отговорност за бездействие¹⁵, се изтъква, че хората на практика се притичват на помощ водени от морално-етични и нравствени съображения, без дори да знаят и да се влияят от това дали по закон са длъжни да го правят. Според някои автори въвеждането на законово задължение за оказване на помощ може да насърчи хората да участват в опасни спасителни операции, в които те самите могат да пострадат. Статистиката сочи, че лицата, които се притичват на помощ, често се оказват самите те пострадали.

По отношение например на отговорността на психиатрите и лекарите се намесват и въпроси на медицинската етика. Доколко и кога, например, трябва да се наруши лекарската тайна. Така по случая *Tarassoff* има изказани мнения, че ако лекарят не беше на казал на полицията за намеренията на своя пациент, той най-вероятно щеше да продължи да ходи на терапия и може би нямаше да се стигне до зловещия инцидент. Ако психологът има задължения към пациентите си, има ли задължения и носи ли отговорност и към потенциалните жертви на своите пациенти? Застрашен ли е самия той от отмъщение и ще си навлече ли гнева на своя пациент, ако разкрие тайната му пред трети лица? Съдът по делото *Tarassoff* приема, че психиатърът е трябвало да предупреди лицето, за което е знаел, че е застрашено от смъртоносно нападение от страна на негов пациент. Това решение е силно критикувано, но днес то задава стандарта за задължение за грижа, която се изисква от психиатрите и болничните заведения.

Друга група аргументи в подкрепа на правилото се основават на причинната връзка. Има ли причинна връзка между поведението на ненамесилото се лице и крайния резултат, сполетял пострадалия, след като не ненамесилият се е този, който е създал опасността, която пряко причинява вредоносния резултат.

Срещу всички тези съображения в подкрепа на правилото за неотговорност при т.нар. чисти бездействия се противопоставят насрещни аргументи. На челно място стои принципната позиция, че правото трябва да отразява и да оформя моралните ценности в обществото. А безспорно ясно е какъв императив налага морала в тези случаи.

Извън това, ползите от оказаната помощ многократно превишават разносните и евентуалните усилия, които трябва да се направят.

Правилата на англо-американското право за бездействие пораждат неодобрение и автори като *Markesinis* и *Fleming* открито изказват възмущението си от упорството, с което английските съдилища отказват да смекчат правилата си на неотговорност за чисто бездействие. Особено силно е недоволството им в ситуации, в които според

¹⁴ *Mullis, A., Oliphant, K.* Torts, Цит. съч., 77.

¹⁵ *Epstein, A.* A Theory of Strict Liability, *Journal of Legal Studies*, Jan. 1973, Vol. 2, No.1, 151–204; *Ripstein, A.* Three Duties to Rescue: Moral, Civil and Criminal, *Law and Philosophy*, Nov.2000, Vol. 19, No.6), 751–79.

Fleming, става дума „просто да предупредят сляп човек, който отива към дълбока пропаст“¹⁶.

Засега обаче правилото за неотговорност за бездействие, макар критикувано, остана относително стабилно в англо-американското право.

Отговорността за бездействие по българското право

За разлика от английското право, българското деликтно право няма отделни правила за действия и бездействия. Деянието има две форми – действие или бездействие¹⁷. И двете форми имат еднакво значение.

За българското право също не е достатъчно съществуването на морално задължение за действие, за намеса или оказване на помощ. Правнорелевантно е бездействието само тогава когато е налице правно задължение за действие.

Крайният резултат от бездействието винаги е нежелан, но той се предхожда от липсата на една желана и дължима промяна. Бездействието може както да създаде опасността и да постави началото на причинния процес, така и да се прояви под формата на непрекъсване на вече породен причинен процес.

В първата категория попадат случаи като незаклучено складово помещение, невключена алармена инсталация¹⁸, работодателят не взема мерки за безопасност на машините; диспечерът не пуска бариерата при пристигащ преминаващ влак и т.н. Във втората категория попадат случаи, при които лекарят не прави животоспасяваща операция, спасителят не прави опит да спаси давящия се и т.н.

За разлика от англо-американското право задължението за действие у нас не се извежда от създаването на опасност, отношения на грижа или надзор върху определено лице, контрол върху мястото или източника на опасност. Според българското право задължението за действие трябва да произтича от закон, административен акт, служебно положение¹⁹ или договор²⁰. Все пак българските съдилища показват известна гъвкавост при търсене на източника, от които може да произтече задължението за действие. Това важи особено за случаите когато няма норми, задължаващи извършването на определено действие, а е налице само забрана за причиняване на определен резултат. В тези случаи съдилищата са склонни да търсят източника на задължението в по-широки граници и да го извеждат от установените в живота правила и практики и от спецификата на конкретно сложилите се отношения.

В практиката си ВКС се посочва, че „задължението за изпълнение на определено предписание, което да се състои в извършването на определено действие може да произтича и от опитно правило, утвърдено в практиката, т. е. получило постоянно потвърждение в практиката, което да е добило трайно социално изражение в едно правоотношение, по което задълженият да действа е страна“²¹.

В друго решение на ВКС се приема, че при съхраняване на огнестрелно оръжие не е било необходимо съблюдаването на някакви специални правила за безопасност. Достатъчно е било да се прояви и най-елементарната житейска предвидливост, за да изключи досега на близките си до пистолета²².

¹⁶ **Cees van Dam**, European Tort Law, Цит. съч., 524-525.

¹⁷ **Голева, П.** Деликтно право, Нова звезда, 2015, 58-60; **Тасев, С.** Деликтната отговорност. С.: Сиела, 2009, 27. Съгласно чл. 9, ал. 1 НК „престъплението е това общественонеопасно деяние (действие или бездействие“.

¹⁸ **Стойнов, Ал.** Наказателно право, Обща част. С.: Сиела, 1999, 317.

¹⁹ **Тасев, С.** Деликтната отговорност, Цит. съч., 27.

²⁰ **Голева, П.** Деликтно право, Цит. съч., 60.

²¹ Решение № 188 от 10.04.2003 г. на ВКС по н. д. № 111/2003 г., III н. о.

²² Решение № 118 от 27.05.1998 г. на ВКС по н. д. № 517/97 г., I н. о.

По друго дело от дом за стари хора изчезнала жена, диагностицирана с Алцхаймер. Искът бил заведен срещу Столична Община от сина ѝ за това, че именно поради бездействието на служителите в дома жената е останала без надзор и е изчезнала. Съдът уважил иска като приел, че задължението за грижа произтича пряко от характера на отношенията между дома и хората, приети в него²³.

Макар да липсва формално обособяване, като самостоятелна група случаи на бездействие може да се посочат хипотезите на неосъществен контрол. По същността си те съответстват на отговорността на родители, осиновители и лица, които упражняват надзор по чл. 47 и 48 ЗЗД за вреди, причинени от лицата, за които те отговарят. В други подобни случаи задължението за надзор е установено със специален закон. Такова е например задължението на заведения за задържане да провеждат психологическо изследване на новопостъпилите лица с цел да предотвратят самоувреждания и посегателства от тяхна страна върху други лишени от свобода или служители (чл. 23 и чл. 122 от Правилника за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража)²⁴. **Задължения за надзор са установени в тежест на психиатри и болнични заведения със Закона за здравето.**

Разгледаните дотук хипотези на бездействие обаче не съответстват на изследваното от нас понятие. Нас ни интересуват не всички случаи на бездействие, а тези на неоказване на помощ. Българската доктрина и съдебна практика не са се сблъскали сериозно и не са разисквали задълбочено въпроса за деликтната отговорност при бездействие в хипотезата, когато става въпрос за неоказване на помощ и непопращане на увреждането на трето лице.

Като случай на деликтна отговорност за бездействие, неизменно на първо място се поставя въпроса за правното задължение да се окаже помощ на лице в нужда. Задължението за притичване на помощ и попращане на извършването на тежко престъпление може да се изведе от нормите на НК.

Съставите на злепоставяне по чл. 136-141 НК се свеждат до неоказване на помощ на лице, което се намира в опасност. Опасността, в която е изпаднал потърпевшия, може да е създадена от дееца, от поведението на жертвата, на трети лица или природни сили²⁵. Задължението на дееца да окаже помощ може да произтича от това, че той е поставил другото в опасност или че е длъжен да се грижи за лицето, изложено на опасност или че има фактическата възможност и то без опасност за себе си да окаже помощ на лице, чийто живот е непосредствено застрашен²⁶.

²³ Решение № I-50-153/31.10.2014 г. по гр.дело № 17488/2012 г. на СРС, I г.о., 50 с-в.

²⁴ **В един от случаите, разгледани от съда**, в следствения арест постъпва младо момиче, задържано с марихуана. Констатирано е, че момичето е в добро психическо и физическо здраве, без признаци за депресивно състояние, но неадекватно. На следващият ден момичето се самоубива. Съдът изтъква, че е налице виновното и противоправно бездействие на длъжностните лица, осъществяващи непосредствения контрол и охрана, тъй като е трябвало да действат с повишено внимание поради предполагаема наркотична зависимост и констатираното неадекватно състояние. На родителите е присъдено обезщетение за неимуществени вреди Решение № 1524 от 7.12.2009 г. на САС по гр. д. № 1709/2009 г., ГК, 1-ви

²⁵ **Стойнов, Ал.** Наказателно право, Особена част, Престъпления против правата на човека. С.: Сиела, 1997, 106.

²⁶ Съставите на злепоставяне по НК включват хипотези, при които едно лице изложи друго лице, лишено от възможността да се самозапазва поради малолетство, престарялост, болест или изобщо поради своята безпомощност, по такъв начин, че животът му може да бъде в опасност, и като съзнава това, не му се притече на помощ (чл. 137); съзнателно не окаже помощ на лице, за което е длъжен да се грижи и което се намира в опасност за живота си и няма възможност да се самозапази поради малолетство, престарялост, болест или изобщо поради своята безпомощност, в случаите, когато е могъл да окаже помощ (чл. 138); при непосредствена опасност за живота на другото не се притече на помощ, която е

Престъпният резултат при злепоставянето се свежда до застрашаване, а не до увреждане на живота и здравето. Ако опасността се реализира и животът или здравето на пострадалия са увредени, наказателната отговорност ще е за убийство или телесна повреда²⁷. Съставите на злепоставяне са субсидиарни на убийствата и телесните повреди²⁸. Типичната форма и вид на вина за всички състави на злепоставяне е евентуалният умисъл²⁹.

Притичването на помощ не означава, че лицето трябва физически да се намеси. Възможно е в конкретната ситуация необходимо и достатъчно да е повикването на помощ, обаждането на полиция и т.н.

Проявление на хипотезата на създаване на опасност и последващо неоказване на помощ е случаят когато при ловуване, подсъдимият по непредпазливост стрелял по своя брат, а когато разбрал кого е наранил и че съществува непосредствена опасност за живота му, не се притекъл на помощ, която можел да даде без опасност за себе си или за друго³⁰.

Частен случаи на създаване на опасност и неоказване на помощ представлява хипотезата по чл. 140 НК, при която водач на превозно средство, участник в злополука, не окаже необходимата помощ на пострадалото лице, която е могъл да му даде без опасност за себе си или за друго.

Задължението за оказване на помощ може да произтича от близката връзка между лицата. Така, съгласно разпоредбите на Семейния кодекс, всеки от съпрузите е длъжен да се грижи за другия съпруг и ако единият съпруг изпадне в безпомощно състояние, другият трябва да му окаже помощ. Неоказването на помощ в подобна ситуация би могло да обоснове наличието на злепоставяне по чл. 138 НК³¹.

Злепоставяне по чл. 139 НК за неоказване на неотложна помощ на нуждаещ се в посредствена опасност е налице в случая, при който подсъдимият продал наркотични вещества на лице, което в резултат на употребата им изпаднало в безпомощното състояние. Подсъдимият видял, че лицето е в критично състояние и въпреки неблагоприятните атмосферни условия и без опасност за себе си не му се притекъл на помощ, а го оставил да лежи през нощта в безлюдната местност³². При злепоставянето по чл. 139 НК трябва да е налице реална и непосредствена опасност за живота, не за здравето на пострадалия³³.

Тъй като бездействието изисква неизпълнение на съществуващо правно задължение за действие, няма помагачество, нито злепоставяне когато някой само присъства и гледа извършването на грабеж³⁴. Според съдебната практика, за да е налице помагачество чрез бездействие се изисква деецът да е бездействал не въобще, а

могъл да му даде без опасност за себе си или за друго (чл. 139); като водач на превозно средство, след превозна злополука, в която има участие, не окаже необходимата помощ на пострадалото лице, която е могъл да му даде без опасност за себе си или за друго (чл. 140); като лице, което упражнява медицинско занятие, ако след като бъде поканено, не се притече на помощ на болен или на родилка без уважителна причина (чл. 141, ал. 1); като е длъжен да окаже помощ на болен, не му окаже такава помощ без уважителни причини (чл. 141, ал. 1).

²⁷ **Стойнов, Ал.** Наказателно право, Особена част, Престъпления против правата на човека, Цит. съч., 106. Вж още Решение № 339 от 7.06.2007 г. на ВКС по н. д. № 99/2007 г., III н. о

²⁸ **Гиргинов, А.** Наказателно право на Република България, Особена част., Софи-Р, 2002, 96

²⁹ Пак там, 97

³⁰ Решение № 16 от 17.IV.1975 г. по н. д. № 16/75 г., ОСНК Ако деецът умишлено е създал състоянието на непосредствена опасност, престъпният резултат се включва в намерението на дееца и престъплението злепоставяне се поглъща от умишления състав

³¹ Решение № 33 от 11.II.1982 г. по н. д. № 13/82 г., I н. о.

³² Решение № 387 от 17.11.2010 г. на ВКС по н. д. № 330/2010 г., II н. о., НК

³³ Решение № 541 от 27.01.2010 г. на ВКС по н. д. № 507/2009 г., I н. о., НК

³⁴ Решение № 541 от 27.01.2010 г. на ВКС по н. д. № 507/2009 г., I н. о., НК

по отношение на някакво свое правно (но по силата не на НК, а на норма извън него) задължение, което той съзнателно не е изпълнил. В конкретната обстановка по делото е прието, че лицето е било задължено само морално да помогне на пострадалия, когато друг упражнявал насилие върху него. Без съществуването на такова правно задължение поведението на дееца не може да е причина за престъпния резултат, съответно да е налице помагачество.

За целите на настоящото изследване интерес представлява и друго престъпление по НК. Противоправно по НК е и друг вид бездействие, свеждащо се до непопращане да се извърши престъпление. Съгласно чл. 322 НК, този, който не попречи на извършването на очевидно тежко престъпление, ако е могъл да стори това без значително затруднение и без опасност за себе си или за друго, се наказва с лишаване от свобода до една година или с пробация.

Когато деецът наблюдава нанасянето на тежък и жесток побой по жизнено важни части на тялото на нападения и не се намеси да предотврати побоя, ако е могъл да стори това без значително затруднение и без опасност за себе си или за друго, осъществява състава на престъплението по чл. 322 НК³⁵.

Липсата на противопоставяне от страна на подсъдимия на действията на другите две лица по отвлечане и насилствено вкарване на пострадалата в превозното средство при възможност да стори това без да застраши собствения и живот и здраве обосновава обективната съставомерност на деянието по чл. 322 от НК³⁶.

Непопращането да се извърши очевидно тежко престъпление влече със себе си наказателна, но не и гражданска отговорност. Причината е в това, че то е престъпление против реда и общественото спокойствие. Обект в случая са обществените отношения, свързани с опазване на реда и общественото спокойствие, докато обект на убийството, например, са обществените отношения, свързани с охрана на живота на личността. Поради това, че обектите на престъпленията са различни и убийството е причинено от действията на едно лице, няма основание да се търси гражданска отговорност и от друго лице, което не е участвало в убийството, а само не се е намесило да го предотврати и с бездействието си е осъществило състава на чл. 322 НК. Решение № 242 от 18.04.1994 г. по н.д. № 215/84 г., I н.о.

Ако служител на МВР не окаже своевременно помощ за прекратяване побоя над пострадалия и не въведе ред с оглед изпълнение на служебните му задължения, отговорността му е по чл. 387, ал. 1 НК за неизпълнение на задължения по служба, но не и по чл. 124, ал. 4 НК за смърт по непредпазливост³⁷.

Уредбата на злепоставянето като престъпление по НК изисква лицето, което се нуждае от помощ да е в положение на сериозно надвиснала над него пряка и непосредствена опасност, която застрашава живота му. Застрашаването предполага възникнала вече ситуация на опасност. Извън обсега на НК остават хипотези, при които опасността все още не е фактически и реално породена по време и място, макар нейното случване да може да се очаква с висока степен на вероятност.

От друга страна, съдебната практика сочи, че съставът на непопращането на извършване на престъпление предполага фактическо възпиране, противодействие, практическо попречване на извършителя при започнало извършване на очевидно тежко престъпление. Извън обсега отново остават случаи, при които едно лице знае за предстоящото извършване на тежко престъпление, но не се опитва да спре извършителя, да предупреди жертвата, да уведоми полицията и т.н.

³⁵ Решение № 242 от 18.VI.1984 г. по н. д. № 215/84 г., I н. о.

³⁶ Решение № 230 от 19.06.2015 г. на ВКС по н. д. № 398/2015 г., III н. о., НК

³⁷ Решение № 156 от 16.IV.1980 г. по н. д. № 155/80 г., ВКС.

За разлика от противоправността по НК, поведението, което може да бъде противоправно по смисъла на генералната клауза за деликтна отговорност по чл. 45 ЗЗД, не е предварително установено. Деликтната отговорност за бездействие да се окаже помощ е разглеждана по повод на престъпленията злепоставяне и непопечване на извършването на тежко престъпление. Извън това, българските съдилища не са имали възможност да разгледат от гледна точка на деликтна отговорност случаи на бездействие да се предупреди жертвата, да се уведоми полицията или да се вземат мерки за попечване на предстоящо противоправно деяние.

Деликтната отговорност за бездействие да се окаже помощ поставя въпроси не само относно противоправността, но и относно причинната връзка. Спор може да възникне доколко поведението на бездействащия следва да се счита причина за крайния резултат. Видяхме хипотези, при които непопечването да се извърши престъпление дори и да ангажира наказателната отговорност на бездействащия, няма да породи деликтна отговорност.

Сравнителноправен анализ

В римското право само действията можели да доведат до отговорност за вреди. Само този, който създал опасност и после бездействал да предотврати реализирането ѝ, носел отговорност и само тогава бездействието се считало за противоправно³⁸.

Векове по-късно школата на Естественото право поставила вината като основа на отговорността и поведението отстъпило на заден план. Спряло да се прави разлика между действия и бездействия и правилото за неотговорност при бездействия загубило силата си³⁹.

Съпоставката на българското и американското право сочи, че английското право за разлика от българското, прави разлика между действие и бездействие и борави с отделни правила по повод на отговорността за бездействие. Критериите, спрямо които се установява задължението за действие не се извеждат от правна норма или договор, а от ситуации на създаване на опасност, съществуване на задължение за грижа, за упражняване на контрол и поемане на отговорност. За българското право тези фактори звучат непознато доколкото формално те не са установени и признати, но на практика виждаме, че играят роля и оказват влияние върху отговорността за бездействие. За съществуването на тези фактори трябва да се дължи сметка и това може да бъде от особена полза в случаите когато не може да се посочи правна норма или договор, които да обосноват задължението за действие.

Голямото разминаване между българското и англо-американското право по отношение на бездействието произтича от специфичната хипотеза на отговорност за неосказване на помощ при непосредствена опасност за живота на друг когато това може да стане без опасност за помагачия. За българското право този вид бездействие е противоправно. Английското право, обратно, не признава задължение за грижа спрямо чуждо, странично трето лице, което деецът не е застрашил, за което не е длъжен да се грижи или да упражнява надзор и за което сам не е поел отговорност. В тези случаи не възниква задължение за грижа и съответно не се носи отговорност за бездействие.

Въпросът за отговорността за бездействие да се окаже помощ е изключително сложен. За това сочи наличието на радикално различни подходи към решаването му. Възлагането на деликтна отговорност за този вид поведение се оказва трудна задача заради намесването на морално-етични, дълбоко лични и семейни, обществено-

³⁸ **Zimmermann, R.** The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1990, Clarendon Press, 1043.

³⁹ Пак там, 1045.

политически и правни съображения. Изправени сме пред ярък пример на въпрос на ценности, правна политика и правна техника.

